

بررسی اهمیت مساجد و نماز جماعت در سلامت افراد

فرشته دیهیم، فخری مصری

۱- دانشگاه پیام نور واحد سلماس

۲- دانشگاه آزاد اسلامی - واحد سلماس

چکیده:

مسلمانان وظیفه دارند مساجد را خالی نگذارند و نمازشان را در مسجد بخوانند. مساجد را خالی گذاشتن خوب نیست، این که در روایات برای ساختن مساجد و مسجد رفتن فضایل زیادی ذکر شده برای آن است که مساجد خالی نماند. البته مسجد فقط برای نماز خواندن نیست. بلکه مکان تربیت مسلمانان نیز هست جایی است که آنان ادب و احکام زندگی خود را یاد می گیرند تا یک مسلمان واقعی بشوند. در گذشته مساجد به عنوان پایگاه های فرهنگی، اجتماعی و حتی اقتصادی به شمار می رفتند و در واقع بستری برای مدیریت و توسعه دین بوده اند، در حال حاضر مساجد احیاء سنتهای دین را دنبال می کند اما باید یک نقش دیگر را نیز در دستور کار خود داشته باشد و آن انتقال و ارتقاء مفاهیم فرهنگی متناسب با شرایط روز است. و این مهم توسط امام جماعت محقق خواهد شد. امام جماعت نقش کلیدی و محورین در تعمیق و احیای کارکرد مسجد دارد. عاملی که جذابیت ویژه به مساجد می بخشد، در حقیقت وی یکی از عوامل توسعه به حساب می آید. بی تردید مسجدی می تواند همان مسجد مورد نظر اسلام و پیامبر باشد که یک امام جماعت، با توان مدیریتی بالا، عادل و جامع آن را رهبری کند. براساسی مصداق کامل آنان که مساجد خدا را عمارت می کنند ائمه جماعتی هستند که در ابعاد گوناگون مسجد را گرم و رونق می بخشد. بر همین پایه است که فقیهان مصرف نمودن درآمدهای مربوط به مسجد را برای امام جماعت جایز می شمرند. زیرا آن بخش از اموال مسجد که در این راه هزینه شود در حقیقت برای آبادی رونق و تعمیر مسجد صرف شده است. تعمیری که از عمارت مادی مسجد به مراتب بالاتر و برتر است چه برخورداری مسجد از امام جماعتی که شایسته موجب عمران و آبادی معنوی آن است. در این مقاله نویسنده به بررسی اهمیت مساجد و نماز جماعت میپردازد. نویسنده ابتدا به تعریف مساجد پرداخته و اهمیت آن را از دیدگاه مقام معظم رهبری و امام خمینی (ره) بررسی میکند و در نهایت به این نتیجه میرسد که مسجد مهمان خانه خدا در زمین جایگاه نزول برکات و خیرات آسمانی خانه راز و نیاز، عشق و محبت، صفا و صمیمیت، ایثار و رحمت، تجلی بهشت خدا در زمین و محل آرامش موحدان است. آنچه از بررسی نقش مسجد در صدر اسلام بدست می آید، جامعیت مسجد در همه زمینه های عبادی سیاسی، فرهنگی، آموزشی، نظامی، قضایی و... بوده است؛ و محور همه آن ها امامت و پیشوایی در مسجد است که به عنوان مهم ترین مسأله در ساختار و پیکره این مکان مقدس مطرح است و کوچک ترین غفلت ولو جزئی، سرانجام به لوث شدن هدف کلی و پایمال گشتن مقصد نهایی خواهد شد. اهمیت این موضوع در ساختار مسجد به اندازه ای است که در زمان حضور پیامبر (ص) در مدینه، شخص ایشان عهده دار اداره مسجدالنبی (ص) بود و در غیاب حضرت (ص) امامت مسجدالنبی بر عهده کسی بود که توسط آن بزرگوار معین گردیده است. امروزه بسیاری از روان شناسان دریافته اند که دعا، نماز و داشتن یک ایمان محکم به دین، اضطراب، افسردگی، نگرانی، تشویق و ترس را که زمینه ساز بسیاری از بیماری هاست برطرف می کند: «الا بذكر الله تطمئنن للقلوب». کلمه نماز نشان می دهد که رابطه ای میان انسان و پروردگارش وجود دارد. و قوف خاشعانه و خاضعانه انسان در نماز، در برابر خداوند متعال به او نیرویی معنوی می بخشد که حس صفای روحی و آرامش قلبی، امنیت روانی و سلامت روانی را در او پدید می آورد. از آن جا که انسان در نماز با همه اعضای بدن و حواس خود متوجه خدا می شود و از همه اشتغالات و مشکلات زندگی روی برمی گرداند. به هیچ چیز جز خدا و آیات قرآن که در نماز به زبان می آورد فکر نمی کند. همین حالت روی گردانی کامل از مشکلات زندگی و نیندیشیدن به آن در میان نماز موجب آرامش روان

و سلامت روانی می شود. امروزه بسیاری از روان شناسان دریافته اند که دعا، نماز و داشتن یک ایمان محکم به دین، اضطراب، افسردگی، نگرانی، تشویق و ترس را که زمینه ساز بسیاری از بیماری هاست برطرف می کند: «الا بذكر الله تطمئن القلوب». کلمه نماز نشان می دهد که رابطه ای میان انسان و پروردگارش وجود دارد. وقوف خاشعانه و خاضعانه انسان در نماز، در برابر خداوند متعال به او نیرویی معنوی می بخشد که حس صفای روحی و آرامش قلبی، امنیت روانی و سلامت روانی را در او پدید می آورد.

کلمات کلیدی: مساجد، نماز جماعت و سلامتی افراد

مقدمه:

مسجد ساختن از مستحبات موکد است و ثواب عظیمی دارد، در حدیث آمده است:

«رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم فرمود: هر کس در دنیا مسجدی بسازد خداوند سبحان در برابر هر و جب آن (و یا فرمود: در برابر هر ذراع آن) شهری از طلا و نقره و در و یاقوت و زمرد و زبرجد و لؤلؤ به او عطا می فرماید.»

(وسائل الشیعه، ج ۳، ص ۴۸۳)

ابوعبیده حذاء از امام باقر علیه السلام روایت کرده که فرمودند:

«کسی که بنا کند مسجدی را هر چند به اندازه لانه مرغی باشد بنا می کند خدا برای او در خانه ای در بهشت.

ابوعبیده گفت: در بین مکه و مدینه حضرت به من گذشت، سنگ هایی را برداشتم و چیدم (وبه اندازه ای که بشود در آن نماز خواند) عرض کردم: این از آن است که شما فرمودید؟ فرمودند: آری.

در تورات نوشته شده است که خانه های من در روی زمین مسجدهاست پس خوشا به حال آن نده ای که در خانه وضو بگیرد و تطهیر نماید و سپس در خانه من، مرا زیارت کند آگاه باشد که احترام زیارت کننده و میهمان بر صاحب خانه لازم است. (ثواب الاعمال، ص ۶۶)

در حدیث دیگر می فرماید: آگاه باش به آنان که در تاریکی های شب به طرف مسجدها روانند مژده ده که در قیامت با نوری درخشان خواهند بود.

کسی که مسجد می رود قدم ها را کوچک بردارد تا ثواب بیشتر برای او نوشته شود در روایت از رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم آمده که فرمود:

«کسی که به مسجدی از مساجد خدا برود برای او در برابر هر قدمی که بر می دارد تا به منزل برگردد ده حسنه می باشد و ده گناه از او محو و ده درجه به او عطا داده می شود.

ایشان به ابوذر فرمود:

ای اباذر! همانا خداوند به تو به هر نفسی که در مسجد می کنی درجه ای در بهشت عطا می کند و درود می فرستد بر تو ملائکه و به هر نفسی که می کنی نوشته می شود برای تو ده حسنه و محو می شود از تو ده گناه.

(بحار الانوار، ج ۷۷، ص ۷۲)

پیامبر صلی الله علیه و آله وسلم از جبرئیل پرسید: چیست برای امت من در جماعت؟

جبرئیل گفت: ای محمد! اگر دو نفر باشند (امام و مأوم) خداوند برای هر یک از این دو نفر به هر رکعت نمازشان ثواب ۱۵۰ نماز می نویسد و اگر سه نفر باشند برای هر نفرشان به هر رکعتش ثواب ششصد نماز، و اگر چهار نفر باشند به هر رکعت ثواب ۱۲۰۰ نماز، و اگر پنج نفر شوند به هر رکعت ثواب ۲۴۰۰ نماز، و اگر شش نفر باشند به هر رکعت ثواب ۴۸۰۰ نماز و اگر هفت نفر باشند برای هر کدامشان به هر رکعت ثواب ۹۸۰۰ نماز و اگر هشت نفر باشند به هر رکعت نمازشان ثواب ۱۹۲۰۰ نماز، و اگر نه نفر باشند برای هر کدامشان به هر رکعتی ثواب ۳۶۴۰۰ نماز، و اگر ده نفر باشند خداوند برای هر نفرشان به هر رکعت ثواب ۷۰۸۰۰ نماز، و اگر از ده نفر زیادتر شوند اگر آسمانها همه کاغذ و دریاها مرکب و درخت ها قلم و جن و انس و ملائکه نویسنده شوند قدرت نوشتن ثواب یک رکعتش را ندارند.

ای محمد! اگر مومن تکبیره الاحرام را با امام جماعت در ک نماید از ۶۰۰ هزار حج و عمره و از دنیا و آنچه در آن است بهتر است؛ به هفتاد هزار برابر؛ یک رکعت نمازی که مومن انجام دهد با امام بهتر است از صد هزار دینار که صدقه بدهد بر مساکین، و سجده ای که مومن با امام جماعت انجام دهد از آزاد کردن صد بنده بهتر است.

(عروۃ الوثقی، ص ۷۶۲)

ناگفته نماند که این همه فضیلت برای رفتن به مسجد، زمانی است که اجتماع مردم در مسجد به نفع اسلام و مسلمین باشد و الا اگر خدای ناخواسته عده ای در مسجد جمع شوند برای توطئه و ضرر رساندن به اسلام و مسلمین، آن مسجد نه تنها فضیلت ندارد بلکه باید خراب کرد کما اینکه خداوند سبحان فرمود:

«والذین اتخذوا مسجداً ضراراً و کفراً و تفریقاً بین المومنین» (توبه، ۱۰۷)

این آیه و آیات بعدش درباره گروهی دیگر از منافقان است که برای تحقق بخشیدن به نقشه های شوم خود اقدام به ساختن مسجدی در مدینه کردند که بعداً به نام مسجد ضرار معروف شد و خلاصه جریان این که گروهی از منافقان نزد پیامبر خدا صلی الله علیه و آله وسلم آمدند و عرض کردند: به ما اجازه بدهید مسجدی در میان قبیله بنی سالم (نزدیک مسجد قباء) بسازیم تا افراد ناتوان و بیمار و پیرمردان از کار افتاده در آن نماز بگذارند و همچنین در شب های بارانی که گروهی از مردم توانایی آمدن به مسجد شما را ندارند فریضه اسلامی خود را در آن انجام دهند و این هنگامی بود که پیامبر عازم جنگ تبوک بود. پیامبر به آنان اجازه داد ولی اضافه کردند: آیا ممکن است شخصاً بیایید و در آن نماز بگذارید؟ پیامبر فرمود: من فعلاً عازم سفر و هنگام بازگشت به خواست خدا به آن مسجد می آیم و نماز در آن می گزارم. هنگامی که پیامبر صلوات الله علیه و آلهما از تبوک بازگشتند نزد ایشان آمدند و گفتند: اکنون تقاضا داریم که به مسجد ما بیایید و در آن جا نماز بخوانید. و از خدا بخواهید که ما را برکت دهد و این در حالی بود که هنوز پیامبر وارد مدینه نشده بود. در این هنگام پیک وحی خدا نازل شد و این آیات را آورد و پرده از اسرار کار آنان برداشت و به دنبال آن رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم دستور داد مسجد مزبور را آتش زنند و بقایای آن را ویران کنند و جای آن را محل ریختن زباله های شهر سازند. اگر به چهره ظاهری کار این گروه بنگریم از چنین دستوری در آغاز دچار حیرت خواهیم شد، مگر ساختن مسجد آن هم برای حمایت از بیماران و پیران و مواقع اضطراری که در حقیقت هم یک خدمت دینی است، و هم یک خدمت انسانی، کار بدی است که چنین دستوری درباره آن صادر شده، اما هنگامی که چهره باطنی آنان را بررسی می کنیم خواهیم دید که این دستور چقدر حساب شده بوده است ولی لطف خدا به یاری مسلمانان شتافت و آن نقشه را نقش بر آب کرد. در نخستین آیه می گوید: گروهی دیگر از آنها مسجدی در مدینه اختیار کردند و منظور آنها این بود که با این عمل ضرر و زیانی به مسلمانان برسانند (حتی اگر توفیق یابند اسلام را از صفحه جهان براندازند) و (تقویت کنند) کفر و تفرقه میان مومنان و کمین گاه برای کسی که با خدا و پیامبرش از پیش مبارزه کرده بود. آنها سوگند یاد می کنند که نظری جز نیکی نداشته ایم، اما خداوند گواهی می دهد که آنها دروغ گو هستند و هرگز در آن قیام

(وعبادت) نکن، آن مسجدی که در روز نخست بر پایه تقوا بنا شده شایسته تر است که در آن قیام (وعبادت) کنی. در آن مردانی هستند که دوست می دارند پاکیزه باشند و خداوند پاکیزگان را دوست می دارد. داستان مسجد ضرار درسی است برای عموم مسلمانان در سراسر تاریخ زندگیشان. گفتار خداوند و عمل پیامبر صلی الله علیه و آله وسلم به روشنی نشان می دهد که مسلمانان هرگز نباید آنچنان ظاهر بین باشند که تنها به قیافه های به ظاهر حق نگاه کنند و از اهداف اصلی بی خبر مانند، مسلمان کسی است که نفاق و منافق را در هر زمان و در هر مکان و در هر لباس و چهره بشناسد. حتی اگر در چهره دین و مذهب، و در لباس طرفداری از قرآن و مسجد بوده باشد.

نماز چیست ؟

نماز سرود عشق و آهنگ آسمانی است. نماز سرود فضیلت و پاکی است. نماز ریسمانی است که ما را به خداوند جهان متصل می کند. آن نیایش و پرستش و این راز و نیاز و کمک خواهی در زبان قرآن نماز نامیده می شود. نماز، مراسم مخصوصی برای پرستش خدا و راز و نیاز با اوست که در آن جنبه های ارزنده و آموزنده خاصی در نظر گرفته شده است. نماز، سرود توحید و یکتا پرستی، پاکی و فضیلت است که روح و جان ما را از شرک و آلودگی شستشو داده و باید فکر و درون ما را در برابر عوامل شرک زا و آلوده کننده بی که در زندگی روزمره با آنها سر و کار داریم پاک و یکتا پرست نگه می دارد. روح ما نیز در میدان زندگی روزانه در معرض آلودگی است، آلودگی به هوسها خودخواهیها و صدها آلودگی های دیگر. بنابراین باید همانطور که لباس و تن خود را می شوئیم و پاکیزه می کنیم، دل و جان را هم شستشو دهیم و پاکیزه کنیم، خود را به خدا که سرچشمه پاکی و کمال است نزدیک سازیم، لحظاتی را به یاد او، به نیایش او و راز و نیاز با او بگذرانیم و روح آلوده را در چشمه صاف و زلال الهی شستشو دهیم. نمازهای پنجگانه همین کار را می کند با پنج نماز در روز، خداوند، لغزشها را از آدمی می زداید و او را پاکیزه می کند. در ابتدای سوره اسراء می خوانیم که خداوند بنده خویش را به معراج دعوت کرد و در این دعوت آسمانی هدایایی برای وی در نظر گرفت، که بزرگترین این هدایا نماز می باشد. خداوند کریم در ۱۰۳ جای کتاب خویش تاکید بر خواندن نماز کرده است و در آیه ی ۱۰۳ سوره نساء آنرا حکمی واجب کرده است و به قول پیامبر (ص) نماز همانند نحری است که انسان هر روز ۵ بار خود را در آن شستشو می دهد. نماز یعنی شکستن نفس و خود را در مقابل خالق خویش خوار دیدن، و تسلیم او بودن است. بایزید بسطامی (ره) روزی از خدا خواست که ابلیس را ببیند، ابلیس به امر خدا در جلوی ظاهر گشت و به او گفت: که کجا بودی؟ ابلیس به او گفت: به زیارت قبر آدم ۱۰۰۰ رکعت نماز خواندم. بایزید به او گفت: مگر تو نماز هم می خوانی؟ ابلیس به او گفت: من از بندگی خلع شده ام ولی او از خدایی خلع نشده است. نماز نزدیکترین و بهترین حالتی است که بنده می تواند با خدای خود گفتگو کند. البته از امام علی (ع) نقل شده است: که نماز واجب است ولی واجب تر از آن عمل به ان است (شهید آیت الله دکتر سید محمد حسینی بهشتی).

پروفسور "میتچل کروکوف" از دانشگاه "دیورک" در شهر "دورهام" دریافته است که هنگام نماز فرد به حالت آرامش دست می یابد و آرامتر تنفس می کند که این امر باعث ایجاد آثار مثبت در قلب و ریه های انسان می شود. این دانشمند علم پزشکی اضافه کرد در تحقیقات خود همچنین متوجه شده است نماز خواندن باعث تقویت دستگاه ایمنی بدن و نیز کاهش استرس و فشارهای عصبی می شود. وی نماز خواندن را قدیمی ترین شیوه بشر برای معالجه بیماریهای خود دانست و افزود: امروزه بسیاری از متخصصان قلب، عروق، سرطان و نیز دستگاه ایمنی بدن بر این اعتقاد هستند که نماز خواندن و اعتقاد دینی شخص می تواند به عنوان یک نوع شیوه معالجه جدید نیز مطرح شود.

نماز در قرآن کریم

نماز در سفر

و اذا ضربتم فی الارض فلیس علیکم جناح ان تقصروا من الصلوه...

و هنگامی که سفر کنید گناهی بر شما نیست که نماز را کوتاه کنید.

سوره نساء، آیه ۱۰۱

تحریم نماز در حال مستی

یا ایها الذین امنوا لا تقربوا الصلوه وانتم سکاری حتی تعلموا ما تقولون،

ای کسانی که ایمان آورده اید در حالی که مست هستید به نماز نزدیک نشوید تا بدانید چه می گوئید.

سوره نساء، آیه ۴۳

اخلاص در نماز

قل ان صلاتی ونسکی ومحیای ومماتی لله رب العالمین، لا شریک له وبذلک امرت وانا اول المسلمین:

بگو همانا نماز و تمام عبادت و زندگی و مرگ من همه برای خداوند پروردگار جهانیان است شریکی برای او نیست و به همین دستور یافته ام

ومن نخستین مسلمان هستم .

سوره انعام، آیه ۱۶۲ و ۱۶۳

مهندسی خانه و نماز

واجعلوا بیوتکم قبله واقیموا الصلوه،

خانه هایتان را مقابل یکدیگر قرار دهید و نماز بر پا دارید.

سوره یونس، آیه ۸۷

مواظبت بر نمازها

والذین هم علی صلاتهم یحافظون،

مصلین کسانی هستند که مواظب نماز خویشانند و همه اوقات نماز را حفظ می کنند.

سوره معارج، آیه ۳۴

آداب نماز

ولا تجهر بصلاتک ولا تخافت بها وابتغ بین ذلک سیلا،

و در نماز نه صدا را بسیار بلند و نه بسیار آهسته گردان، بلکه حد متوسط را اختیار کن.

سوره اسراء، آیه ۱۱۰

ادای واجب، موجب نجات

قال رسول الله (ص):

قال الله تعالی (لا ینجوا منی عبدی الا بآداء ما افترضت علیه)

خداوند فرموده ایت بنده ام از من نجات نمی یابد مگر با ادای آنچه بر او واجب کردم .

محجه البیضاء، ج ۱، ص ۳۹۸

طلب عبادت

عن الحسین ابن علی علیه السلام

ان من الطلب عباده تزکی لها و اذا اضرت النوافل بالفریضه فارفضوها

هر کس طلب عبادت دارد دل را برای آن پاک کند و هر گاه نمازهای مستحبی به نمازهای واجب ضرر رساند (باعث آسیب رسانی به یکی از

صفات و ابعاد نمازهای واجب شد) نمازهای مستحبی را ترک کنید .

تحف العقول، ص ۲۶۷

نماز، اولین فرمان به موسی

اننى انا الله لا اله الا انا فاعبودنى و اقم الصلوه لذكرى

من الله هستم، معبودی جز من نیست، مرا پرستش کن و نماز را برای یاد من به پا دار

سوره طه، آیه ۱۴

وقت نماز صبح و ظهر

اقم الصلوه للدلوک الشمس الی غسق الیل و قران الفجر ان القران الفجر کان مشهودا

نماز را وقت زوال آفتاب تا اول تاریکی شب به یاد آر و نماز صبح را نیز به جای آر، که آن به حقیقت مشهود نظر فرشتگان شب و فرشتگان

روز است

سوره اسراء، آیه ۷۸

اهمیت نماز ظهر

حافظوا علی الصلوات و الصلوه الوسطی و قوموا الله قانتین

در انجام همه نمازها و نماز میانی (ظهر) کوشش و مواظبت کنید در حال عبادت و خضوع کنان برای خدا به پا خیزید

سوره بقره، آیه ۲۳۸

ثابت بودن وقت نماز

فاقیموا الصلوه ان الصلوه کانت علی امونین کتابا موقوتا

نماز را بر پا دارید که راستی نماز وظیفه ثابت و معینی است برای مومنان

سوره نساء، آیه ۱۰۳

نماز و وقت شناسی

فسبحان الله حین تمسون و حین تصبحون، وله الحمد فی السموات و الارض و عیشا و حین تطرون

پس (به فکر آن روز بزرگ باشید) خدا را هنگام شام و صبحگاه در نماز مغرب و صبح تسبیح و ستایش گویند و سپاس اهل عالم در آسمانها و

زمین مخصوص اوست و شما نیز در تاریکی شب و نیمه روز (در نماز عشا، ظهر و عصر) به ستایش او مشغول شوید.

سوره روم، آیات ۱۷ و ۱۸

نمازهای پنجگانه روزانه

و سبح بحمده ریژبک قبل الطلوع الشمس و قبل غروبها و من انای الیل فسیح و اطراف النهار لعلک ترضی

قبل از طلوع آفتاب و پیش از غروب آن همچنین در اثنا شب و اطراف روز تسبیح و حمد پروردگارت را به جا آور تا خشنود شوی

سوره طه، آیه ۱۳۰

نماز، روش پیامبران

قال رسول الله -صلی الله علیه و اله-:

الصلاه من شرایع الدین، و فیها مرضاه الرب- عز وجل -فهی منهاج الانبیاء،.

نماز از سنتهای دین، و مایه خشنودی پروردگار و راه و روش پیامبران است.

جامع احادیث الشیعه، ج ۴، ص ۲۲. بحار الانوار، ج ۸۲، ص ۲۳۱

اقامه نماز و پاداش الهی

لکن الراسخون فی العلم منهم و المومنون یومنون بما انزل الیک و ما انزل من قبلک و المقیمین الصلوه و الموتون الزکوه و المومنون بالله و ال

ولی دسته ای از آنها که راسخ در علم اند و آنها که ایمان دارند و به تمام آنچه بر تو نازل شده و آنچه که پیش از تو نازل گردیده ایمان می

آوردند و آنها که نماز را بر پا می دارند و آنان که زکات می دهند و آنها که به خدا و روز قیامت ایمان آورده اند به زودی به همه آنان پاداش

عظیمی خواهیم داد

سوره نساء، آیه ۱۶۲

نماز و قرآن

ان الذین یتلون کتاب الله و اقاموا الصلوه

کسانی که قرآن تلاوت می کنند و نماز به پای می دارند

سوره فاطر، آیه ۲۶

اوصاف مصلحان

والذین یمسکون بالکتاب و اقاموا الصلوه انا لانضیع اجر المصلحین

و آنهایی که به کتاب (خدا) تمسک جویند و نماز را به پا دارند (پاداش بزرگی خواهند داشت زیرا) ما پاداش مصلحان را ضایع نخواهیم کرد

سوره اعراف، آیه ۱۷۰

نماز و صفات مومنان و مجاهدان

التائبون العابدون الحامدون السائحون الراجعون الساجدون الامرون بالمعروف والنهون عن المنکر والحافظون لحدود الله و بشر المومنین

(مومنان کسانی هستند که) توبه کنندگان و عبادت کنندگان و سپاس گویان و سیاحت کنندگان و رکوع کنندگان و سجده آوران و آمران به

معروف و نهی کنندگان از منکر و حافظان حدود (ومرزهای) الهی و بشارت بده مومنان را

سوره توبه، آیه ۱۱۲

نماز و زکات

فاقیموا الصلوه و اتوا الزکوه و اعتصموا بالله هو مولاکم

پس نماز بگذارید و زکات بدهید و به خدا توسل جوید اوست مولای شما.

سوره حج، آیه ۷۸

نماز و تنبیه

ولا تصل علی احد منهم مات ابدأ و لا تقم علی قبره انهم کفروا بالله و رسوله و ماتوا وهم فاسقون

بر هیچ یک از آنها که بمیرد نماز نخوان و بر کنار قبرش (برای دعا و طلب آمرزش) نایست، چرا که آنها به خدا و رسولش کافر شدند و در

حالی که فاسق بودند از دنیا رفتند.

سوره توبه، آیه ۸۴

نماز همراه با مشورت

والذین استجابوا لربهم و اقاموا الصلوه و امرهم شوری بینهم

و آنها که دعوت پروردگارشان را اجابت کرده و نماز را برپا داشته و کارهایشان به طریق مشورت در میان آنها صورت می گیرد.

سوره شوری، آیه ۳۸

نماز، خصلت مومنین

والمومنون المومنات بعضهم اولیاء بعض یامرون بالمعروف و ینهون عن المنکر و یقیمون الصلوه

مردان و زنان با ایمان یار و یاور همدیگرند، امر به معروف و نهی از منکر می کنند و نماز را برپا می دارند

سوره توبه، آیه ۷۱

یکی از صفات متقین اقامه نماز است

الذین یومنون بالغیب و یقیمون الصوه و مما رزقناهم ینفقون

پرهزیکاران کسانی هستند که به غیب ایمان می آورند و نماز را بر پا می دارند و از تمام نعمتها و مواهبی که به آنها روزی داده ایم، انفاق می کنند.

سوره بقره، آیه ۳

نماز پیوند با خدا و پیوند با خلق

واقیموا الصلوه واتوا الزکوه و ما تقدموا لانفسکم من خیر تجدوه عند الله ان الله بما تعلمون بصیر

نماز را به پا دارید و زکات را ادا کنید (با این دو وسیله روح و جسم اجتماع خود را نیرومند سازید و بدانید) هر کار خیری برای خود (در سرای آخرت) از پیش می فرستید آن را نزد خدا خواهید یافت خداوند به اعمال شما آگاه است

سوره بقره، آیه ۱۱۰

نماز جزء برنامه های حکومت اسلامی

الذین مکناهم فی الارض اقاموا الصلوه و اتوا الزکوه و امروا بلمعروف و نهوا عن المنکر والله عافیه الامور

یاران خدا کسانی هستند که هرگاه در زمین به آنها قدرت بخشیدیم نماز را بر پا می دارند و زکات را ادا می کنند و امر به معروف و نهی از منکر می نمایند و پایان همه امور از آن خداست

نماز جماعت

اسلام تاکید کرده مسلمانان به صورت دسته جمعی زندگی کنند و حتی دسته جمعی نماز بگذارند - اگر مسجدی هست در مسجد، و گرنه هر جا مناسب باشد: در صحرا، در سالن مدرسه، در کارگاه و کارخانه یا در خانه ها. وقتی در یک محل نماز جماعت خوانده می شود همه بکوشند تا از خانه یا محل کار خود به آنجا بروند و در نماز جماعت شرکت کنند. برای برگزار کردن نماز جماعت، نماز گزاران روزه قبله در صف های منظم به نماز می ایستند. یک نفر جلو می ایستد و نماز دسته جمعی را رهبری می کند: «امام جماعت». نماز جماعت در درجه اول به رهبری عالی ترین نماینده حکومت اسلامی در منطقه خوانده می شود؛ و گرنه، خود مردم از میان خود یک فرد شایسته را برای این کار انتخاب می کنند. در نماز جماعت، حمد و سوره رکعت اول و دوم را فقط امام می خواند و نماز گزاران دیگر گوش می کنند، ولی قسمت های دیگر نماز را همه با هم انجام می دهند (شهید بهشتی).

آئین اسلام، از ابعاد اجتماعی مهمی برخوردار است و با عنایت به برکات آثار وحدت و تجمع و یکپارچگی، در بسیاری از برنامه هایش بر این بعد، تکیه و تاکید کرده است. یکی از راه ها و روشهای بسیار مؤثر برای گسترش و تعمیق فرهنگ نماز در جامعه، اقامه نماز جماعت است. اصولاً روح جمعی، روح خاصی است. نماز جماعت دارای آثار ارزنده ای است. نماز جماعت در میان مسلمانان، ایجاد الفت می کند و باعث تعمیق آن می گردد. این نماز سندانسجام مسلمانان و تبلور انضباط آنهاست و نمونه ارزنده ای از هماهنگی مسلمانان می باشد. علاوه بر این گونه آثار و برکات، نقش والای نماز جماعت در اقامه نماز، قابل توجه و عنایت است. بطور قطع یکی از راههایی که در جامعه، به نماز جان تازه می بخشد و به آن قدرت و حاکمیت می دهد، نماز جماعت است. نماز جماعت مایه عظمت اسلام است و به همین خاطر مورد تاکید قرار گرفته است. برگزاری نمازهای روزانه واجب نیز به صورت جماعت و گروهی، یکی از این برنامه هاست. نماز جماعت به مثابه اقیانوسی از انسانهای خداجوی می باشد که همچون قطره هایی پاک به هم می پیوندند. نماز جماعت، برنامه ی بندگی و میدان دلدادگی دلهای حق جومی باشد. جمعه و جماعت، «اهرم قدرت و عزت» مسلمانان است. نماز جماعت، دلها را یکی، اندیشه ها را زلال، امید را افزون، عشق و دوستی را جهت دار، جهتها را خدایی و زندگی را از تشنگی و زشتی پاک میسازد. نماز جماعت، «محور و وحدت» و «معیار محبت» است. از آنجا که دین اسلام دین اجتماعی و دین توحید و همبستگی است برای نماز جماعت اهمیت بسیار قائل شده است. در قرآن مجید نیز به آن سفارش شده است («واقیموا الصلوه و اتوا الزکاه و ارکعوا مع الراکعین» سوره مبارکه بقره آیه ۴۳).

نماز جماعت در اسلام مظهر یگانگی و برادری و مهر و الفت است و بی آنکه کسی عهده دار نظم آن باشد خود، دارای روح انضباط و ترتیب است (رساله نوین امام خمینی ج ۱ ص ۱۵۵).

نماز کسی که صدای اذان را بشنود و بی دلیل، در نماز جماعت مسلمانان شرکت نکند، ارزشی ندارد. در حدیث، تحقیر نماز جماعت، به منزله تحقیر خداوند بشمار آمده است: «من حقره فانما یحقر الله»^(۹) شرکت دائم در نماز جماعت، انسان را از منافق شدن بیمه می‌کند. و برای هر گامی که به سوی نماز جماعت و مسجد برداشته شود، ثواب و حسنه در نظر گرفته شده است. همین که کسی برای شرکت در نماز جماعت از منزل خارج می‌شود، یا در مسجد، در انتظار نماز جماعت به سر می‌برد پاداش کسی را دارد که در این مدت، به نماز مشغول بوده است تعداد حاضران در نماز جماعت، هر چه بیشتر باشد، پاداش آن بیشتر است. این کلام رسول خداست که فرمود: «ما کثر فهو احب الی الله» حدیث جالبی در بیان فضیلت نماز جماعت است که قسمتی از آن در رساله‌های عملیه هم ذکر شده است. ترجمه تمام حدیث چنین است:

اگر اقتدا کننده ۱ نفر باشد، پاداش ۱۵۰ نماز داده می‌شود.

اگر اقتدا کننده ۲ نفر باشد، پاداش ۶۰۰ نماز داده می‌شود.

اگر اقتدا کننده ۳ نفر باشد، پاداش ۱۲۰۰ نماز داده می‌شود.

اگر اقتدا کنندگان و امام جماعت به ۱۰ نفر رسیدند، پاداش ۷۲۸۰۰ نماز دارد (کنز العمال، ج ۸ حدیث ۲۲۸۱۵ از پیامبر اسلام (ص)).

ولی، همین که عدد افراد از ده نفر گذشت، حساب آنرا جز خدا کسی نمی‌داند اگر تمام آسمانها کاغذ و دریاها مرکب و درختها قلم و جن و انس و ملائکه نویسنده شوند؛ نمی‌توانند ثواب یک رکعت آن را بنویسند در حدیث دیگر است: هر که نماز جماعت را دوست بدارد، خدا و فرشتگان او را دوست می‌دارند (مستدرک الوسائل، ج ۱ ص ۴۸۷، رساله حضرت امام، مسئله ۱۴۰۰).

در زمان پیامبر (ص) هرگاه افراد نماز جماعت کم می‌شدند، آنحضرت به جستجو و تفقد از افراد می‌پرداخت و می‌فرمود: شرکت در نماز صبح و عشاء، بر منافقان از هر چیز سنگین‌تر است. اولین نماز جماعتی هم که بر پا شد، به امامت رسول خدا و شرکت حضرت علی (ع) و جعفر طیار (برادر حضرت علی (ع)) بود. همین که ابوطالب، فرزندش علی (ع) را دید که به پیامبر اقتدا کرده، به فرزند دیگرش جعفر گفت: تو نیز به پیامبر اکرم اقتدا کن و این جماعت دو سه نفری، پس از نزول آیه «فاصدع بما تؤمر*» بود، که فرمان به علنی ساختن دعوت و تبلیغ می‌داد (مستدرک الوسائل، ج ۱ ص ۶۸۹، وسائل، ج ۵ ص ۳۷۳* سوره حجر-۹۴).

در گذشته مساجد به عنوان پایگاه‌های فرهنگی، اجتماعی و حتی اقتصادی به شمار می‌رفتند و در واقع بستری برای مدیریت و توسعه دین بوده اند، در حال حاضر مساجد احیاء سنتهای دین را دنبال می‌کنند اما باید یک نقش دیگر را نیز در دستور کار خود داشته باشد و آن انتقال و ارتقاء مفاهیم فرهنگی متناسب با شرایط روز است. و این مهم توسط امام جماعت محقق خواهد شد. امام جماعت نقش کلیدی و محورین در تعمیق و احیای کارکرد مسجد دارد. عاملی که جذابیت ویژه به مساجد می‌بخشد، در حقیقت وی یکی از عوامل توسعه به حساب می‌آید. بی تردید مسجدی می‌تواند همان مسجد مورد نظر اسلام و پیامبر باشد که یک امام جماعت، با توان مدیریتی بالا، عادل و جامع آن را رهبری کند. براستی مصداق کامل آنان که مساجد خدا را عمارت می‌کنند ائمه جماعتی هستند که در ابعاد گوناگون مسجد را گرم و رونق می‌بخشد. بر همین پایه است که فقیهان مصرف نمودن درآمدهای مربوط به مسجد را برای امام جماعت جایز می‌شمردند. زیرا آن بخش از اموال مسجد که در این راه هزینه شود در حقیقت برای آبادی رونق و تعمیر مسجد صرف شده است. تعمیری که از عمارت مادی مسجد به مراتب بالاتر و برتر است چه برخورداری مسجد از امام جماعتی که شایسته موجب عمران و آبادی معنوی آن است. علامه طباطبایی در بحث روایی ذیل آیه «اقیموا و جوهمکم عند کل مسجد» نقل می‌کند که منظور «ائمه» می‌باشند و توضیح می‌دهد که مراد از ائمه، امامان جماعت هستند. ایشان در ادامه بحث روایی اضافه می‌کند که منظور از «خذوا زینتکم عند کل مسجد» نیز «ائمه» می‌باشند فلذاست که جلو انداختن امام جماعت، زینت نماز است و بسیار پسندیده و مستحب است که برگزیدگان و خوبان جامعه برای امامت انتخاب شوند. (طباطبایی، سید محمدحسین (۱۳۴۷)، میزان فی تفسیر القرآن، دارالکتب الاسلامیه، ج ۸، ص ۹۱).

ابن خلدون امامت جماعت و پیش نمازی را از شئون امامت بزرگ یا خلافت اسلامی به حساب می آورد:

« باید دانست که کلیه مناصب شرعی دینی، مانند نماز (پیشنمازی) و فتوی و قضا یا داوری و جهاد و محتسبی در زیر عنوان امامت بزرگ یا خلافت مندرج است، چنان که گویی خلافت به منزله دستگاه رهبری بزرگ و ریشه جامع و کامل است و اینها (یعنی مناصبی را که یاد کردیم) از آن منشعب می شود و داخل در آن است؛ از این رو که خلافت و تصرفات آن به طور عموم ناظر بر همه احوال دینی و دنیوی اسلام است و اجرای احکام شرع درباره امور این جهان و آن جهان مردم می باشد. پیشنمازی این منصب بالاترین مقامات دستگاه خلافت است و برتر از همه مناصب و بخصوص بالاتر از مقام پادشاهی است که هر دو مندرج در خلافت اند.» (ابن خلدون (۱۳۸۴)، مساجد در تمدن اسلامی، تهران، نشر رسانش، ص ۴۳-۴۲).

حضرت امام خمینی نیز با توجه به نقش مهم مسجد در ابعاد عبادی - سیاسی، نظامی و اجتماعی، وظیفه امام جماعت را بسیار گسترده تر از یک نماز جماعت می دانستند، و لزوم شایستگی و احراز شایستگی امام جماعت را مورد تأکید قرار می دادند و بر این مسئله تأکید داشتند که استقامت هر مسجد و اهل مسجد بستگی به امام جماعت آن دارد، چرا که گاه عدم شایستگی او، موجب انحراف و دوری جماعتی از مسلمین از مسیر حق می شود. آن فقید فرزانه می فرمودند:

«استقامت هر مسجدی و اهل هر مسجد به عهده امام مسجد است... گوینده ها باید مستقیم باشند تا بتوانند مستقیم کنند. ائمه جماعات باید مستقیم باشند تا بتوانند مستقیم کنند دیگران را.» (صحیفه امام، ج ۹، ص ۴۷۹).

توجه خاص آن بزرگوار بر لزوم دقت و حساسیت در تعیین و نصب امام جماعت مخصوصاً در مساجد خاص و پرجمعیت تا آنجا بود که حتی در مواردی شخصاً امام جماعت برخی از مساجد را انتخاب و معرفی می کردند که این انتخاب ها از دو جهت حائز اهمیت و قابل دقت می باشد: اولاً: تعیین و انتخاب امام جماعت مساجد به قدری مهم و حائز اهمیت است که در بعضی موارد رهبر حکومت اسلامی، شخصاً اقدام می فرمودند.

ثانیاً: با توجه به تأکیدات مکرر آن بزرگوار بر نقش سیاسی، اجتماعی و نظامی مسجد، علاوه بر نقش عبادی آن، این مطلب به دست می آید که لازم است ائمه جماعات مساجد، افرادی آگاه به زمان و با تأیید علماء انتخاب شوند (محمد مهدی، فجر) :

توصیف مساجد از دیدگاه امام خمینی - رحمه الله علیه

مسجد مهمان خانه خدا در زمین، جایگاه نزول برکات و خیرات آسمانی، خانه راز و نیاز، عشق و محبت، صفا و صمیمیت، ایثار و رحمت، تجلی بهشت خدا در زمین، محل آرامش موحدان است. مکان آن، بهترین قطعات زمین است و فرشتگان، با اهل آن همنشین می باشند. آنچه از بررسی نقش مسجد در صدر اسلام به دست می آید، جامعیت مسجد در همه زمینه های عبادی، سیاسی، فرهنگی، آموزشی، نظامی، قضایی و... است....

با پیروزی انقلاب اسلامی به رهبری امام خمینی رحمه الله، مساجد نیز همانند دوران صدر اسلام جایگاه واقعی خود را باز یافتند؛ به طوری که نیروهای فعال در مساجد، به طور مستقیم در متن انقلاب شرکت جستند. از آن پس مساجد نقش پایگاه ارتباطی مردم را بر عهده داشتند و در شرایط حساس نهضت اسلامی توانستند به انسجام نیروهای مردمی پردازند. علاوه بر این، بسیاری از برنامه های انقلاب مانند انتخابات شوراهای محلی، کانونهای بسیج و دیگر ضرورت های زمان در مساجد انجام گرفت.

چشمه زلال مبارزه بر ضد باطل در طول تاریخ از مسجد جوشیده است. حضرت امام رحمه الله با شناخت موقعیت و نقش مسجد، خطاب به مسلمانان جهان می فرمود: «اگر حرم و کعبه و مسجد و محراب، سنگر و پشتیبان سربازان خدا و مدافعان حرم و حرمت انبیاء نیست، پس مأمن و پناهگاه آنان در کجاست؟» امام بزرگوار با تأکید بر نقش محوری مسجد در خنثی کردن نقشه های دشمنان اسلام می فرماید: «اینها از مسجد می ترسند. من تکلیفم را باید ادا کنم؛ به شما بگویم. شما دانشگاهها شما دانشجوها، همه تان مساجد را بروید پر کنید! سنگر هست اینجا؛ سنگرها را باید پر کرد.»

مسجد، پایگاه انقلاب و حرکت

با بررسی تحولات سالهای سرنگونی رژیم شاهنشاهی و پیروزی انقلاب اسلامی، نقش و اهمیت مسجد در ابعاد مختلف به وضوح هویدا می گردد. در آن زمان مردم و روحانیت با محوریت مساجد مبارزات خویش را تا پیروزی نهایی ادامه دادند. یقیناً در گذشته و حال و آینده، هیچ مکانی قابلیت این مرکزیت را نداشته و ندارد. بنابراین هم اینک نیز دوری مردم از مساجد، موجب شادی دشمنان و تضعیف انقلاب خواهد شد. در آن موقعیت حساس، مسجد پایگاهی شد تا شاگردان و پیروان حضرت امام رحمه الله به همراه اقامه فرایض دینی و عبادی - که دلیل حضور مردم در مساجد بود - پیامها و فرمانهای امام خمینی رحمه الله را دریافت کنند. آن بزرگ معمار انقلاب، با تأکید بر حفظ مساجد به عنوان اصل و اساس انقلاب می فرماید: «مسجد محلی است که از آن باید امور اداره بشود. این مساجد بود که این پیروزی را برای ملت ما درست کرد. این مراکز حساسی است که ملت باید به آن توجه داشته باشند. این طور نباشد که خیال کنیم حالا دیگر ما پیروز شدیم، دیگر مسجد می خواهیم چه کنیم؟ پیروزی ما برای اداره مسجد است.» بر اساس همین دیدگاه است که متفکران و نویسندگان خارجی نیز به اهمیت مساجد در ساختار انقلاب تأکید کرده و آن را محور اصلی در شکل گیری انقلاب اسلامی ایران دانسته اند.

اهمیت اجتماع در مسجد

اسلام در ابتدای نظام مند ساختن سازمان دینی خود، تأسیس مرکز تجمع عمومی مسلمانان را با نام «مسجد» در اولویت قرار داده و تجمع در آن را به نیکوترین وجه ستوده، بیشترین تأکیدات را در راستای حفظ این سنگر توحیدی ابراز نمود. حضرت امام رحمه الله بر اساس همین شناخت، بارها بر اهمیت اجتماع و حضور فعال در مساجد تأکید داشته، آن را موجب تقویت اسلام و نظام می دانستند: «مساجد باید مجتمع بشود از جوانها! اگر ما بفهمیم که این اجتماعات چه فوایدی دارد و اگر بفهمیم که اجتماعاتی که اسلام برای ما دستور داده و فراهم کرده است، چه مسائل سیاسی را حل می کند، چه گرفتاریها را حل می کند، این طور بی حال نبودیم که مساجدمان مرکز بشود برای چند پیرزن و پیرمرد.»

همچنین می فرمودند: «نماز را در جماعت بخوانید! اجتماع باید باشد. اجتماعاتتان را حفظ کنید! مساجدتان را محکم نگه دارید!»

حضرت امام خمینی رحمه الله، آن بزرگ مرد تاریخ، در اوج اختناق رژیم ستمشاهی یعنی سال ۱۳۵۲ فرمودند: «وظیفه علمای اعلام و مبلغین است که جرائم اسرائیل را در مساجد و محافل دینی به مردم گوشزد کنند.»

حضرت امام رحمه الله در خاطره ای می فرمودند: «در دوران رضاخان من از یکی از ائمه جماعات سؤال کردم که اگر یک وقت رضاخان لباسها را ممنوع کند و اجازه پوشیدن لباس روحانی به شما ندهد، چه کار می کنید؟ او گفت: ما توی منزل می نشینیم و جایی نمی رویم. گفتیم: من اگر پیش نماز بودم و رضاخان لباس را ممنوع می کرد، همان روز با لباس تغییر یافته به مسجد می آمدم و به اجتماع می رفتم. نباید اجتماع را رها کرد و از مردم دور بود.»

حقیقت ترس دشمن از مسجد از دیدگاه امام خمینی

آن چه در تاریخ مسجد در سراسر ایران و در طول مبارزات و فعالیت های انقلابی بدست می آید، مساجد تنها جایگاهی بوده است که در جوی آکنده از وحدت و اخوت و معنویت، نیروهای مبارز و مؤمن و شجاع را در خود جای داده و از این طریق در جهت بیداری و آگاهی بخشی به توده های بسیج و گروه های مختلف مردمی، رسالت خویش را عینیت بخشیده است. به همین دلیل است که دشمنان از مسجد به عنوان مرکز نیرومند پشتیبانی انقلاب و ستاد عملیاتی رهبر انقلاب اسلامی در هراس و وحشت بوده و بارها مساجد آماج حملات دژخیمان رژیم سابق قرار گرفته و هم اینک نیز دشمنان داخلی و خارجی درصدد خلوت کردن و دور کردن مردم به خصوص جوانان از مساجد می باشند. آن بت شکن زمان با درک این حساسیت دشمنان، بارها خطر جدایی انقلاب از مساجد را مورد تأکید قرار داده و می فرمودند: «اگر این مسجد و مرکز ستاد اسلام قوی باشد، ترس از فانتوم ها نداشته باشید. ترس از آمریکا و شوروی و این ها نداشته باشید. آن روز باید ترس داشته باشید که شما پشت بکنید به اسلام، پشت کنید به مساجد.» صحیفه امام، ج ۱۳، ص ۲۱.

و در بیانی دیگر می فرماید: «ای ملت! مسجدهای خودتان را حفظ کنید، روشنفکر غربی نباشید، ای حقوقدان ها! مسجدها را حفظ کنید؛ بروید به مسجد... تا این نهضت به ثمر برسد، مملکت شما نجات پیدا کند.» (همان، ج ۸، ص ۶۰).

«این یک توطئه است که می خواهند مسجدها را کم کم خالی کنند. شما باید هوشیار باشید که مسجدهای تان و محراب های تان و منبرهای تان را حفظ کنید و بیشتر از سابق، شمایی که این معجزه را از مسجد دیدید که همه قدرت ها را به هم شکست، نه فقط ابرقدرت ها، قدرتهای دیگر را هم به هم شکست، نباید در اسلام سستی کنید. مسجدها را محکم نگه دارید و پرجمعیت کنید.» (همان، ج ۱۳، ص ۱۹).

رهبر کبیر انقلاب با تیزبینی که در مسائل سیاسی اوایل انقلاب داشتند، خطر جدایی مردم و انقلاب را از مساجد حس می کردند و مراقب بودند تا ارتباط مردم با مسجد قطع نگردد، اسناد تاریخی نشانگر آن است که ارتباط مردم با مساجد، نقش بسیار مؤثری در پیروزی انقلاب اسلامی داشته است و تداوم آن نیز بستگی به همین ارتباط دارد. از جمله مواردی که نشان دهنده اهمیت فوق العاده حضور مردم در مساجد را از دیدگاه حضرت امام نشان می دهد، پیامی که اعلام کردند که تمامی اسلحه هایی که در اوج تظاهرات و درگیری ها به دست مردم افتاده است، به مساجد تحویل داده شود. این پیام که با استقبال همگان مواجه شد، تأکید دیگری بر این مطلب است که علاوه به اهمیت اجتماع و تجمع در مسجد، حتی رفت و آمد به این جایگاه الهی نیز دارای آثار و برکات و خنثی کننده نقشه های دشمنان است، در حالی که مکان های دیگر نظامی و انتظامی بود که می توانست به عنوان پایگاه جمع آوری معرفی شود، و این چیزی نیست جز اهمیت حضور و رفت و آمد به مساجد و پیوند و ارتباط جامعه با روحانیت!! حضرت امام در بخشی از این پیام می فرمایند: «باید تمام اسلحه هایی که در دست مردم است، جمع شوند. هر کس اسلحه ای پیدا کرد، باید به مسجد محله خود ببرد و به امام جماعت مسجد تحویل بدهد، و بعد این اسلحه ها از مساجد به کمیته آورده می شود.» (همان، ج ۶، ص ۱۳۱).

و به خاطر همین لزوم ارتباط است که در صدر اسلام و حتی بعد از آن، تمام خطابه ها و پیام ها و مشورت ها و نیز محل رفع مشکلات مردم، محل رسیدگی به اختلافات و مسائل حقوقی و قضائی، مرکز آموزش و تعلیم و دانش اندوزی و... در این مکان مقدس انجام می گرفته است.

۳- توجه به مدیریت در مسجد: بحث مهم دیگر در مسجد، مدیریت و امامت آن است، این رسالت ویژه و مهم - امامت در نماز - نوعی رهبری و پیشوایی است که لازمه آن این است که امام جماعت در حد خود واجد کمال، خصال، روحیات و عملکردهای پسندیده ای باشد که همان کمالات در سطح بالاتری برای رهبری صالح جامعه اسلامی مطرح می باشد. با نگرشی اجمالی به تاریخ مساجد درمی یابیم که مساجد تنها برای ادای فرائض دینی نبوده، بلکه علاوه بر پایگاه تجمع طبقات گوناگون اجتماع برای ادای وظایف شرعی و دینی، همواره پایگاهی برای استفاده های علمی، فرهنگی، آموزشی و... برای جوانان بوده است و همان گونه که مساجد محل تصمیم گیری های سیاسی و شروع بسیاری از حرکت های اسلامی و نهضت ها بوده است، در مقابل، آن روزی که ارتباط با دین و مساجد ضعیف یا قطع شده، ضعف و ناتوانی و شکست را برای ملت ها به دنبال داشته است. در تاریخ انقلاب شکوهمند اسلامی نیز مساجد نقش سازنده و مؤثر خود را در تقویت ایمان به هدف و هم چنین گردآوری طبقات گوناگون مردم، به خصوص جوانان ایفا کردند. با توجه به مطالب فوق جایگاه و نقش مهم امام جماعت به عنوان اولین برنامه ریز، هم در تقویت بنیه دینی و مذهبی و هم به منظور بهره برداری مناسب و مفید از مسائل سیاسی، اجتماعی و ارتقای میزان آگاهی آحاد مردم، آشکار می شود. به همین جهت است که در صدر اسلام مدیریت و امامت مسجدالنبی (ص) به عهده شخص پیامبر (ص) و در غیاب ایشان به عهده کسانی بوده است که به تشخیص آن بزرگوار صلاحیت امامت را داشته اند و توسط خود حضرت معرفی می شده اند. حضرت امام خمینی نیز با توجه به نقش مهم مسجد در ابعاد عبادی - سیاسی، نظامی و اجتماعی، وظیفه امام جماعت را بسیار گسترده تر از یک نماز جماعت می دانستند، و لزوم شایستگی و احراز شایستگی امام جماعت را مورد تأکید قرار می دادند و بر این مسأله تأکید داشتند که استقامت هر مسجد و اهل مسجد بستگی به امام جماعت آن دارد، چرا که گاه عدم شایستگی او، موجب انحراف و دوری جماعتی از مسلمین از مسیر حق می شود. آن فقید فرزانه می فرمودند: «استقامت هر مسجدی و اهل هر مسجد به عهده امام مسجد است. ... گوینده ها باید مستقیم باشند تا بتوانند مستقیم کنند. ائمه جماعات باید مستقیم باشند تا بتوانند مستقیم کنند دیگران را.» (همان، ج ۹، ص ۴۷۹).

توجه خاص آن بزرگوار بر لزوم دقت و حساسیت در تعیین و نصب امام جماعت مخصوصاً در مساجد خاص و پرجمعیت تا آن جا بود که حتی در مواردی شخصاً امام جماعت برخی از مساجد را انتخاب و معرفی می کردند. که این انتخاب ها از دو جهت حائز اهمیت و قابل دقت می باشد: اولاً: تعیین و انتخاب امام جماعت مساجد به قدری مهم و حائز اهمیت است که در بعضی موارد رهبر حکومت اسلامی، شخصاً اقدام می فرمودند. ثانیاً: با توجه به تأکیدات مکرر آن بزرگوار بر نقش سیاسی، اجتماعی و نظامی مسجد، علاوه بر نقش عبادی آن، این مطلب به دست می آید که لازم است ائمه جماعات مساجد، افرادی آگاه به زمان و با تأیید علماء انتخاب شوند.

بیانات مقام معظم رهبری در مورد اهمیت مساجد

پدید آوردن هویتی به نام مسجد، نخست در قبا و سپس در مدینه، در شمار زیباترین و پر مغزترین ابتکارهای اسلام در آغاز تشکیل جامعه اسلامی است: خانه‌ی خدا و خانه‌ی مردم؛ خلوت انس با خدا و جلوت حشر با مردم، کانون ذکر و معراج معنوی و عرصه‌ی علم و جهاد و تدبیر دنیوی؛ جایگاه عبادت و پایگاه سیاست، دو گانه‌های به هم پیوسته‌ئی است که تصویر مسجد اسلامی و فاصله‌ی آن با عبادتگاه‌های رائج ادیان دیگر را نمایان میسازد. در مسجد اسلامی، شور و بهجت عبادت خالص با نشاط زندگی پاک و خردمندانه و سالم، در هم می آمیزد و فرد و جامعه را به طراز اسلامی آن نزدیک می کند. مسجد، مظهر آمیختگی دنیا و آخرت و پیوستگی فرد و جامعه در دیدگاه و اندیشه‌ی مکتب اسلام است. با این نگاه، دل‌های ما برای مسجد می تپد و از شوق و احساس مسئولیت، لبریز می گردد. امروز در میان مساجد ما کم نیستند آنهایی که می توانند نمائی از این تصویر زیبا و شوق انگیز را به نمایش در آورند. حضور نسل جوان پاک‌نهاد ما و حضور روحانیون و معلمان آگاه و دلسوز، مسجدهائی را به درستی، کانون ذکر و عبادت و اندیشه و معرفت ساخته و یاد‌های عزیز و گرانبه‌ها را در دل‌های ما برانگیخته است. لیکن تا این وظیفه به تمام و کمال گزارد نشده، هیچیک از ما نباید و نمی توانیم خطری را که از کمبود مسجد یا ضعف و نارسائی مساجد، جامعه و جوانان و خانواده‌ها و نسل‌های آینده را تهدید می کند، غافل بمانیم و خود را از برکات عظیمی که مسجد طراز اسلامی به کشور و نظام و مردم

هدیه میکند، محروم سازیم. نخستین مطلب مهم، بنای مسجد و حضور روحانی شایسته در آن است. هم اکنون با وجود دهها هزار مسجد در کشور، جای هزاران مسجد دیگر در روستاها، شهرها، شهرکها و مجتمع‌های مسکونی خالی است. دسترسی آسان به مسجد، نیاز ضروری مؤمنان و جوانان و نوجوانان ما است. روحانی پرهیزگار، خردمند، کارشناس و دلسوز در مسجد، همچون پزشک و پرستار در بیمارستان، روح و مایه‌ی حیات مسجد است. امامان جماعت باید آماده‌سازی خویش برای طبابت معنوی را وظیفه حتمی خود بدانند و مراکز رسیدگی به امور مساجد و حوزه‌های علمیه در همه جا آنان را یاری دهند. مساجد باید مدرّسِ تفسیر و حدیث و منبرِ معارف اجتماعی و سیاسی و کانون موعظه و پرورش اخلاق باشد. زمزمه‌ی محبت متولیان و مدیران و امنای مساجد، باید دل‌های پاک جوانان را مجذوب و مشتاق کند. حضور جوانان و روحیه‌های بسیجی باید محیط مسجد را زنده و پرنشاط و آینده‌پو و لبریز از امید سازد. میان مسجد و مراکز آموزشی در هر محل، همکاری و پیوند تعریف شده و شایسته‌ای برقرار گردد. چه نیکوست که دانش آموزان برجسته و ممتاز در هر محل، در مسجد و در برابر چشم مردم و از سوی امام جماعت، تشویق شوند. مسجد باید رابطه‌ی خود را با جوانانی که ازدواج میکنند، با کسانی که به موفقیتهای علمی و اجتماعی و هنری و ورزشی دست می‌یابند، با صاحب‌همتانی که کمک به دیگران را وجهه‌ی همت می‌سازند، با غمخیزانی که غمگساری می‌جویند، و حتی با نوزادانی که متولد میشوند، برقرار و مستحکم کند. مسجد باید در هر منطقه و محل؛ مأمّن و مایه‌ی خیر و برکت باشد و به طریق اولی، وسیله‌ی زحمت و آزار مجاوران نگردد. پخش صداهای آزاردهنده بویژه در شب و هنگام آسایش مردم، کاری ناروا و در مواردی خلاف شرع است. تنها صدائی که باید از مسجد در فضا طنین بیفکند بانگ اذان با صوت خوش و دلنواز است. عمران مساجد و پرداختن به آرایه‌های معنوی و ظاهری آن، وظیفه‌ی همگان است و هر کسی به اندازه‌ی توان و همت باید در آن سهیم گردد. مردم، شهرداریها و دستگاههای دولتی هر یک در آن باید سهمی ایفاء کنند و روحانی دانا و مسئولیت‌پذیر و پرهیزگار میتواند و میباید محور این منظومه‌ی تلاش مقدس باشد. از خداوند متعال توفیق همگان را مسألت میکنم و برای روحانی مجاهد و خدمتگزار، جناب حجت‌السلام والمسلمین آقای قرائتی دوام عمر و نشاط و توفیق روزافزون از خداوند میطلبم.

والسلام علیکم ورحمه‌الله

سیدعلی خامنه‌ای

18 مهرماه 1389

اهمیت نماز جماعت

۱. اجر و پاداش فراوان دارد

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: صلاة الرجل فی جماعه، خیر من صلاته فی بیته أربعین سنه. قیل یا رسول الله! صلاه یوم؟ فقال: صلاه واحده (مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۴۴۶).

نمازی که شخص با جماعت می‌خواند بهتر است از این که در خانه اش چهل سال نماز بگذارد. گفته شد ای رسول خدا! نماز یک روز بهتر از نماز چهل است؟ فرمود: یک نماز.

۲. شرط قبولی نماز است

حضرت باقر علیه السلام فرمودند: ... من ترکها رغبه عنها و عن جماعه المؤمنین لغير عذر و لا لعله فلا صلاه له؛ (همان، ص ۴۵۰).

هر کس که از روی بی‌اعتنایی در نماز جماعت شرکت نکند و عذر و مریضی هم نداشته باشد نمازش قبول نمی‌شود.

۳. عدول از نماز واجب به مستحب و حتی قطع کردن مستحبی به خاطر رسیدن به جماعت سفارش شده است

مسأله: اگر در حال خواندن نماز نافله، نماز جماعت منعقد شود و خوف نرسیدن به آن داشته باشد، مستحب است نافله را قطع کند و اگر به طور فردای مشغول نماز واجب باشد، مستحب است به نماز نافله عدول و نافله را دو رکعتی تمام نماید و این در صورتی است که از محل عدول نگذشته باشد، مثل این که داخل رکوع رکعت سوم شده باشد (تحریر الوسیله، ج ۱، القول فی احکام الجماعه مسئله ۱۵ و توضیح المسائل مراجع، مسأله ۱۴۴۹ و ۱۴۵۰).

۴. نماز جماعت مختصری که اول وقت هم خوانده نشود بهتر است از نماز فرادای طولانی اول وقت و هم چنین در شکسته و تمام

مسأله: مستحب است برای اقامه ی جماعت منتظر بمانند - چه امام جماعت باشد و چه مأوموم - و این انتظار بهتر است از این که نمازشان را در اول وقت و فرادی بخوانند. و هم چنین مستحب است نماز جماعت مختصر را بر نماز فرادی طولانی ترجیح دهند؛ ولی بعضی از فقها فرموده اند: نماز فرادی در وقت فضیلت، افضل از نماز جماعت در غیر وقت فضیلت است.

سؤال: در بعضی از کارخانه ها نماز جماعت برقرار است، کسانی در کارخانه ها هستند که نمازشان شکسته است (و وقتی به منزل می روند باید نمازشان را تمام بخوانند) (لعروه الوثقی، ج ۱، فی مستحبات الجماعه فصل ۴۹، مسئله ۱۳ و توضیح المسائل مراجع، مسأله ۱۴۰۲). و در نماز جماعت شرکت نمی کنند، آیا در اول وقت، نمازشان را با جماعت بخوانند بهتر است یا این که صبر کنند و بعداً نمازهایشان را در خانه به صورت تمام بخوانند؟

ج: مخیر هستند و بهتر است اول وقت و به جماعت بخوانند (استفتاآت امام، ج ۱، ص ۲۷۶، سؤال ۴۷۳).

وحدت، و شکوه اسلامی در نماز جماعت

چنانچه در آیات و روایات، فهمیده می شود، مسأله ی نماز بر اساس جماعت و اجتماع مقرر شده است، به طوری که خواندن نماز به طور فرادا، گوئی در موارد استثنایی است. در نمازهایی مانند نماز جمعه، خواندن نماز بدون جماعت محقق نمی شود. و به طور کلی شکوه و عظمت نمازهای واجب به این است که با جماعت خوانده می شود، و می توان ادعا کرد، که رسول خدا (صلی الله علیه و آله) هرگز نمازهای واجب را بدون جماعت نخوانده است. عجیب اینکه: در صدر اسلام هنگامی که سپاه اسلام در جبهه ی جنگ بودند، دستور نماز خوف آمد، که آن هم به جماعت خوانده می شود، به این ترتیب که سپاه اسلام به دو گروه تقسیم می گردند یک گروه می جنگند و گروه دیگر نماز می خوانند، با برنامه ی مخصوصی که در فقه اسلامی آمده است. در ماجراهای درگیری امام حسین (علیه السلام) و یارانش با دشمن در روز عاشورا، امام حسین (علیه السلام) نمازهای صبح و ظهر را به جماعت خواندند، با اینکه می توانستند دستور دهند که هر کدام از اصحاب، نماز خود را در خیمه ها به طور فرادا بخوانند که خطر کمتری داشت.

از طرفی وقتی که کلمات نماز را مورد بررسی قرار می دهیم، می بینیم در آن، واژه های جمع به کار رفته، مانند: واژه های: «اهدنا» (خدایا ما را هدایت کن)، «ایاک نعبد» (تنها تو را عبادت می کنیم)، «و ایاک نستعین» (تنها از درگاه تو کمک می طلبیم). و یا در سلام می گوئیم: السلام علینا و علی عبادالله الصالحین: «سلام بر ما و بر بندگان صالح خدا». و در قنوت، نوعاً می گوئیم: ربنا آتنا...: «ای پروردگار ما به ما عطا کن»....

از همه ی این مطالب بدست می آید که دستور اولیه نماز، بر اساس جماعت است، و نماز به صورت فرادا، یکنوع استثناء و در حاشیه است. نماز جماعت، نمایش باشکوه قدرت اسلام، و رمز وحدت و همبستگی اسلام، و راز اقتدار دشمن شکن، برای مسلمانان است. عوامل اصلی پیروزی اسلام و تداوم آن در هر عصری، به سه پایه بستگی دارد:

۱- حقیقت اسلام

۲- مسأله ی رهبری شایسته

۳- وحدت و بهم پیوستگی مسلمانان.

نماز جماعت، یکی از عوامل بسیار مهمی است که موجب وحدت و انسجام مسلمانان شده، و آنها را از تفرقه و پراکندگی حفظ می کند. برآستی اگر همه ی مسلمانان، روزی پنج بار در ساعت های معین و در صف های فشرده و منظم به سوی یک نقطه (کعبه) رو کنند، و با یک زبان (عربی) به عبادت خدا بپردازند، عالی ترین نشانه ی وحدت خود را آشکار می سازند، و هرگونه توطئه دشمن در برابر چنین صفوف و وحدت، خنثی خواهد شد.

از این رو، چنانکه قبلاً ذکر شد خداوند در قرآن با تعبیراتی نظیر وارکعوا مع الراءعین (با رکوع کنندگان رکوع کنید) به بعد اجتماعی نماز

فرمان می دهد.

نماز جمعه و عید، عبادت است، در عین حال مانور متین سیاسی و نمایش قدرت شکوهمند اسلام نیز هست. از این رو دشمنان اسلام به این نکته توجه کرده، بین خود هشدار می دهند که: «تا مسلمانان با یک زبان، به سوی یک قبله با صفوف فشرده دور یک خانه، طواف می کنند و یا نماز می خوانند، ما هرگز نمی توانیم بر آنها غلبه کنیم.» در اینجا برای آنکه بیشتر به اهمیت نماز جماعت و نماز جمعه از نظر اسلام پی ببریم به چند حدیث زیر توجه کنید:

۱- رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) فرمود:

من صلی اربعین يوماً فی جماعه یدرک التکییره الاولی، کتب له برائتان، برائۀ من النار، و برائۀ من النفاق. «کسی که چهل روز نماز خود را با جماعت - با درک تکبیر اول نماز - انجام دهد، خداوند دو برائت را برای او مقرر می سازد:

۱- برائت (و دوری) از آتش دوزخ

۲- برائت از نفاق.»

۲- نیز فرمود:

الصلاة جماعه و لو علی رأس زج.

«در نماز جماعت شرکت نمایید، گرچه آن را بر سر آهن نوک نیزه و عصا انجام دهید.»

یعنی هر قدر سخت و دشوار باشد، از حضور در جماعت، دریغ نکنید.

۳- هنگامی که امیرمؤمنان علی علیه السلام زمام رهبری را به دست گرفت، در کوفه به آن حضرت خبر دادند که گروهی از همسایگان مسجد در نماز جماعت در مسجد، شرکت نمی نمایند.

امام علی علیه السلام فرمود: «حتماً باید آنها در نماز جماعت ما شرکت نمایند، و گرنه از اطراف مسجد به جای دیگر بروند، با ما همسایگی نکنند، و ما نیز با آنها همسایگی نکنیم.»

۴- امام باقر علیه السلام فرمود:

من ترک الجماعه رغبه عنها و عن جماعه المسلمین من غیر عله فلا صلاه له.

«کسی که نماز جماعت را، و یا شرکت در اجتماع مسلمانان را از روی بی میلی، بدون عذر، ترک کند، نمازی برای او نیست.

یعنی نمازش از نظر معنوی ناقص است.

۵- امام صادق علیه السلام فرمود:

من خلع جماعه المسلمین قدر شبر، خلع ربقه الايمان من عنقه.

«کسی که به اندازه یک وجب از جماعت مسلمانان (عمداً) دوری کند، ریشمان ایمان را از گردنش درآورده و به دور افکنده است.»

یعنی از مرز بیعت و تعهد اسلام، بیرون رفته است.

۶- مردی از قبیله ی جهینه به محضر رسول خدا (صلی الله علیه و آله) آمد و گفت: «ای رسول خدا، من بادیه نشین هستم، و همسر و فرزندان و غلامانم در همان بادیه با من زندگی می کنند، اذان و اقامه می گویم و با آنها نماز را با جماعت می خوانیم (من پیش نماز می شوم و آنها به من اقتدا می کنند) آیا نماز جماعت خوانده ایم؟

پیامبر (صلی الله علیه و آله) فرمود: آری.

او گفت: گاهی غلامان دنبال شترها می روند، و من و همسر و فرزندانم باقی می مانیم، اذان و اقامه می گویم و با آنها نماز جماعت می خوانیم،

آیا جماعت را درک کرده ایم؟

پیامبر (صلی الله علیه و آله) فرمود: آری.

او گفت: گاهی فرزندانم نیز باران گیر می شوند، و من با همسرم تنها می مانیم، آیا اگر با هم نماز بخوانیم، باز جماعت را درک نموده ایم؟

پیامبر (صلی الله علیه و آله) فرمود: آری...

۷- امام علی علیه السلام فرمود:

من ترک الجمعة ثلاثاً متتابعه لغير علة کتب منافقاً.

«آن کسی که نماز جمعه را سه بار پشت سر هم، بدون عذر ترک کند، به عنوان منافق (در دیوان خدا) نوشته می شود.»

۸- رسول خدا (صلی الله علیه و آله) فرمود:

من ترک ثلاث جمع تهاوناً بها، طبع الله علی قلبه.

«آن کسی که سه نماز جمعه را از روی سهل انگاری و بی اعتنایی به نماز جمعه، ترک کند، خداوند مهر بر قلب او می زند.»

یعنی قلبش را از دیدن حقایق، کور می سازد.

این احادیث، که نمونه هایی از صدها حدیث در شأن نماز و جماعت است، بیانگر ارزش فوق العاده ی نماز، به ویژه با جماعت می باشد، که در

اینجا به همین مقدار اکتفا می شود (محمد، محمدی اشتهاردی)

تاثیر نماز بر کاهش اضطراب

(الا بذكر الله تطمئن القلوب) سوره رعد/آیه ۲۸

"اضطراب" بیماری شایع قرن ام و کهکشان است. پیشرفت سریع و پیچیده تمدن و در عین حال بی توجهی به ارزش های مذهبی و خانوادگی هر روز بیش از پیش برای افراد و اجتماع اضطراب های جدید به وجود می آورد. از نظر روان پزشکان، اضطراب با یک احساس منتشر و مبهم دلواپسی که اغلب ناخوشایند و بدون دلیل است مشخص می شود که معمولاً با یک یا چند مشکل جسمی همراه می گردد. از جمله شخص ممکن است علامت های جسمی چون احساس تپش قلب، تنگی نفس و درد قفسه سینه، خالی شدن سردل، تعریق، سردرد، تکرر ادرار، اسهال، گزگز دست و پاها، لرزش و... را نیز به همراه داشته باشد. اضطراب، گاهی به شکل طبیعی در اشخاص سالم بروز می کند و گاهی به صورت بیمارگونه و دائمی در می آید که نیاز به درمان و مراقبت پزشکی دارد. با اینکه دلایل علمی گوناگونی از دیدگاه های مختلف به عنوان دلایل بروز اضطراب و تشدید آن ارائه شده است اما همچنان دور شدن از ایمان مذهبی، به عنوان یک عامل مهم در بروز اضطراب نقش غیر قابل انکاری دارد و به این ترتیب نقش پیشگیری کننده و حتی درمانگر مذهب در مورد اضطراب قابل بررسی است (ترجمه فارسی سیناپس کاپلان - سادوک).

آرامش حاکم بر روح و روان و در نتیجه آن سلامت جسم اشخاص مذهبی، در مقایسه با آشفتگی روانی و جسمی و اضطراب لامذهب ها از دیر باز مورد توجه پزشکان بوده است. به این ترتیب در بعد پیشگیری از اضطراب و برای آرامش دائمی جسم و روان، "نماز" نقش خارق العاده ای را ایفا می کند. از طرفی در بعد درمان بیماران مبتلا به اضطراب، امروز علاوه بر درمان های دارویی، از روش های چون آموزش انبساط آرامش عضلانی و همچنین تلقین بوسیله هیپنوتیزم نیز استفاده می شود - (همان منبع، صفحه ۵۱۷).

تاثیر عمیق نماز در انسان

این است نماز اسلام که باید آن را سرود توحید و یکتاپرستی، سرود حفظ شخصیت انسان، سرود پاکی و فضیلت، سرود صلح و صفا با همه بندگان نیکوکار خدا نامید. سرودی که همه مسلمانان باید روزی پنج بار بخوانند تا یاد خدا و ملکات عالی انسانی همواره در آنان زنده بماند و از راه راست خدا، از الودگی به شرک، از خودباختگی در برابر زیبایی ها، یا مرعوب شدن در برابر قدرت های خودکامه، از ناسازگاری با بندگان نیکوکار خدا و از مفاسد دیگر روحی مصون بمانند. درست مثل سرودی که سربازان صبح و شام می خوانند تا روح سلحشوری در آنان زنده بماند؛ یا پیشاهنگان می خوانند تا روح نیکوکاری در آنان تقویت شود.

قران کریم در باره تاثیر عمیق نماز در انسان می گوید:

«اتل ما وحی الیک من الکتاب، و اقم الصلوه، ان الصلوه تنهی عن الفحشاء والمنکر و لذكر الله اکبر، و الله یعلم ما تصنعون.»
«انچه از کتاب بر تو وحی شده برخوان و نماز را بپا کن که نماز جلوی کارهای زشت و پلید را می گیرد و از همه مهم تر یاد خداست. و خدا می داند شما چه می کنید.»

نماز به ادبی نشاط معنوی خاصی می دهد و از پڑمردگی و افسردگی روح جلوگیری می کند.
نماز یک نوع تمرین وظیفه شناسی است. کسی که به نمازهای روزانه پای بند باشد لااقل در برابر بی بند و باری و سهل انگاری نسبت به وظایف دیگر مصون می ماند و نماز به پیشرفت او در زندگی کمک می کند:

«واستعینوا بالصبر و الصلوه و انها لکبیره الا علی الخاشعین. الذین یظنون انهم ملاقوا ربهم و انهم الیه راجعون.»
«در راه زندگی از شکمپایی و نماز کمک گیرید هر چند نماز خود، کار سنگینی است؛ مگر بر فروتن ها، که عقیده دارند سرانجام پیش خدای خویش می روند و به سوی او باز می گردند.» نماز برای عده ای از مردم تکلیفی سنگین است، ولی برای آنها که به هستی جاوید انسان معتقدند و ایمان دارند که باید همواره خود را پاک نگاه داشت و در راه تکامل کوشید تا به کمال جاوید الهی پیوست، راز و نیازی لذت بخش و نشاط اوربا خدای بزرگ و مهربان است. اسلام از همان روزهای اول، مسلمانان را به نماز دعوت کرد. در روزهای نخستین که جز پیغمبر و همسرش خدیجه و پسر عموی علی هنوز کسی به اسلام نگریده بود، پیغمبر و علی روزها را با هم به دره های اطراف مکه می رفتند و انجا نماز می گزارده اند. مخالفین اسلام نماز گزاران را مسخره و گاهی اذیت می کردند. مسلمان ها برای آنکه با آرامش خاطر نماز بگزارند به دره های اطراف مکه می رفتند و با هم نماز می خواندند، ولی مخالفین همانجا هم مزاحم آنها می شدند و گاه گاه کار به زد و خورد می کشید. اما فشار و ازار مخالفین، یا تمسخر آنها، نه تنها مسلمانان را از انجام فریضه نماز باز نمی داشت، بلکه بر پافشاری آنان در انجام این نیایش لذت بخش می افزود. پیغمبر (ص) به آنها گفته بود نماز شعار یکتاپرستی است و مسلمانان به هیچ وجه نباید از آن غفلت کنند. «بنی ثقیف» یکی از قبایل بزرگ بودند و در شهر «طایف» و اطراف آن زندگی می کردند. آنان در سال هشتم هجرت (تقریباً سه سال پیش از رحلت پیغمبر) هیاتی را به نمایندگی به مدینه فرستادند تا با پیغمبر درباره اسلام آنان مذاکره و شرایط خاصی در این زمینه پیشنهاد کنند. این هیات ضمن مذاکره خود به پیغمبر پیشنهاد کردند که بنی ثقیف مسلمان بشوند، ولی از خواندن نماز معاف باشند. پیغمبر (ص) ضمن پاسخ به آنها فرمود:

«... و اما الصلاه؛ لا خیر فی دین لا صلاه فیه»

«... اما در مورد نماز؛ مسلمان شدنی که با نماز خواندن همراه نباشد ارزشی ندارد.»

اگر مسلمان در شرایطی قرار گرفته که نمی تواند به صورت معمولی نماز بخواند، به هر صورتی که بتواند باید نماز بگزارد: نشسته، خوابیده، سوار اسب، در ماشین یا قطار یا هواپیما، پشت تانک و زره پوش و... (شهید آیت الله دکتر سید محمد حسینی بهشتی).

نقش نماز در افزایش سلامت روانی خانواده

امروزه بسیاری از روان شناسان دریافته اند که دعا، نماز و داشتن یک ایمان محکم به دین، اضطراب، افسردگی، نگرانی، تشویق و ترس را که زمینه ساز بسیاری از بیماری هاست برطرف می کند: «الا بذكر الله تطمئن القلوب». کلمه نماز نشان می دهد که رابطه ای میان انسان و پروردگارش وجود دارد. وقوف خاشعانه و خاضعانه انسان در نماز، در برابر خداوند متعال به او نیرویی معنوی می بخشد که حس صفای روحی و آرامش قلبی، امنیت روانی و سلامت روانی را در او پدید می آورد. از آن جا که انسان در نماز با همه اعضای بدن و حواس خود متوجه خدا می شود و از همه اشتغالات و مشکلات زندگی روی برمی گرداند. به هیچ چیز جز خدا و آیات قرآن که در نماز به زبان می آورد فکر نمی کند. همین حالت روی گردانی کامل از مشکلات زندگی و نیندیشیدن به آن در میان نماز موجب آرامش روان و سلامت روانی می شود. رویکرد روان شناختی، این حالت آرامش روانی در ایجاد وضعیت سلامت روانی تأثیر بالایی دارد و موجب کاهش شدت فشارهای عصبی روزانه و تنیدگی ها و تنش هایی که بسیاری از مردم دچار آن هستند، می شود. حالت تمدد اعصاب و آرامش روانی ناشی از نماز انسان را از اضطراب و افسردگی که بیماران روانی همواره از آن رنج می برند رها می کند. زیرا چنین حالت هایی عموماً تا مدتی پس از نماز در انسان باقی

می ماند و ادامه می یابد. انسان گاهی در حالت تمدد اعصاب و آرامش روانی پس از نماز، با امور و مواردی اضطراب انگیز و یا با حالتی که او را افسرده می سازد، مواجه می شود. تکرار بی حد و نشان این موارد با یادآوری آنها در تمدد اعصاب، آرامش نفسانی و سلامت روانی، پس از نماز ارتباط می یابد و به این ترتیب فرد از اضطراب و نگرانی ناشی از این امور یا موارد رها می شود. تأثیر مهم نماز در کاهش اضطراب، افسردگی بیماران روانی و ایجاد سلامت روانی، شبیه تأثیر روان درمانی برخی از روان درمانگران معاصر برای درمان اضطراب و افسردگی بیماران روانی است. روان درمانگران معاصر از جمله ژوزف و لپه برای درمان اضطراب و افسردگی از روشی استفاده می کنند که به (منع متقابل) معروف است و به نام درمان از طریق آرام سازی مشهور است. در این روش درمان گر می کوشد میان موارد اضطراب انگیز و واکنش مخالف اضطراب یعنی همان حالت آرامش روان، رابطه ایجاد کند. پر واضح است که وجه تشابه میان روش روان درمانی و اثر درمانی منتج از نماز، بسیار مشهود است. انسان بلافاصله پس از نماز به ذکر دعا و تسبیح می پردازد که این تداوم همان حالت آرامش و سلامت روانی را موجب می شود. اصولاً انسان در دعا با خدای خود به مناجات می پردازد و از مشکلاتی که او را در زندگی مضطرب و افسرده می کند به او پناه می برد و با بازگو کردن مشکلات اضطراب انگیز در چنین حالتی از سلامت روانی برخوردار می شود. علاوه بر مسائلی که ذکر شد، بیان مشکلات و مسائل پس از نماز موجب آرامش روانی می شود. این زمان، یک زمان طلایی است که فقط در اختیار افرادی که به اقامه نماز می پردازند، قرار می گیرد. به طور کلی تحقیقات متعدد روان شناسان نشان می دهد که حالت روانی انسان با آشکار کردن مشکلات در حضور یک دوست صمیمی یا درمان گر رو به بهبود می رود. حال تصور کنید که همین انسان اگر مشکلات خود را با خدا بازگو کند و پس از نماز به مناجات با پروردگار و دعا به درگاه او طلب یاری پردازد، حالت روانی او تا چه اندازه بهبود پیدا می کند. ملاحظه می شود که همان نتیجه ای که در یک روان درمانی مؤثر و موفق حاصل می شود، از نماز نیز به دست می آید، زیرا آن احساس امنیت و رهایی از اضطراب را که نماز در انسان ایجاد می کند، موجب آزاد شدن نیروی روانی او می شود که این آزادی ضامن ایجاد سلامت روان است. نیرویی که قبلاً در زنجیرهای اضطراب، نگرانی و افسردگی، مقید و زندانی بود.

در نتیجه انسان حالت نشاط و طراوت را در همه وجودش احساس می کند. همین رابطه معنوی انسان با پروردگار در طول نماز و دریافت نوعی فیض الهی یا بارقه روانی از خداوند متعال، موجب رهایی نیروهای معنوی مستقر در انسان می شود و عزمش را جزم، اراده اش را قوی و همتش را بلند می کند. در نتیجه برای پذیرش علم و معرفت آماده تر و برای انجام کارهای بزرگ توانا تر می شود. پزشک فرانسوی، الکسیس کارل ثابت کرد نماز موجب سلامت و نشاط روانی و معنوی مشخصی در خانواده ها می شود و همین حالت است که احتمالاً منجر به شفای سریع برخی از بیماران در زیارتگاه ها و معابد می شود. سیرل بوت نظریه ویلیام جیمز را درباره تأثیر نماز مورد تأکید قرار داده و گفته است: (ما به واسطه نماز وارد انبار بزرگی از نشاط عقلانی و سلامت روانی می شویم که در شرایط عادی یارای وصول به آن نیست). (دکتر غلامعلی افروز، مهدی خانبانی، پریسا چیتی).

تأثیر نماز بر بیماری افسردگی

حضرت علی (ع): " خداوند هر گاه خیری بر بنده اش بخواهد به او کم خوابی و کم خوری و کم حرفی را تلقین می کند." دانش پزشکی ظرف چند دهه اخیر موفق به اکتشاف مهمی پیرامون خواب شده است و آن کشف بخشی مهم در طول خواب انسان به نام خواب REM بوده است. پس از آنکه حدود ۴۵ دقیقه از به خواب رفتن انسان گذشت، مرحله REM آغاز می شود و به مدت کوتاهی حدود ۱۰ تا ۱۵ دقیقه ادامه می یابد. در طول مرحله REM از خواب، به طرز اسرار آمیزی تمام عضلات اسکلتی بدن از کار می افتد و شخص کاملاً بی حرکت می شود و نوار مغزی شخص به جای حالت خواب، حالت بیداری کامل را نشان می دهد. بطوریکه در این حالت مغز از فعالیت بالایی برخوردار است. در طی REM درجه حرارت بدن و ضربان قلب به طور غیر منتظره بالا می رود و حرکات سریعی در چشمان فرد دیده می شود که وجه تسمیه این مرحله نیز می باشد (مرحله حرکات سریع چشم RAPID EYE MOVEMENT) و چنانچه شخص را در این حالت بیدار کنیم به احتمال بسیار قوی ابراز می کند که در حال خواب دیدن بوده است. مرحله REM پس از ۱۰ تا ۱۵ دقیقه متوقف می شود و پس از آن در طول خواب و به طور دوره ای و بطور منظم تکرار می شود. با این وجود کل دوران REM در طول یک خواب ۸ ساعتی در

اشخاص طبیعی ۹۰ دقیقه خواهد بود و قسمت اعظم آن در ساعات نزدیک به صبح به وقوع می پیوندد. امروزه دانش پزشکی به اثبات رسانده است که در بیماری افسردگی یکی از تظاهرات مهم، افزایش یافتن طول خواب REM نسبت به میزان طبیعی است. بطوریکه شخص افسرده به میزانی بیش از سایر اشخاص خواب می بیند. یعنی زمان بیشتری را در مرحله REM بسر می برد. از این جهت یک مبنای مهم در تولید داروهای ضد افسردگی ایجاد داروهای است که کاهش دهنده مرحله REM خواب باشند. (از جمله داروهای ضد افسردگی ۳ حلقه ای) علاوه بر این یک روش درمانی جدید برای بیماران افسرده، بیدار نگه داشتن آنها، برای کاهش میزان REM می باشد. زمان نماز صبح که در سوره مبارکه "اسراء" با عنوان "ان قران الفجر کان مشهودا" از آن نام برده شده است و مورد تاکید فراوان می باشد. بگونه ای قرار گرفته است که سبب کاهش دادن قابل ملاحظه میزان خواب REM در اشخاص می شود. همانطور که خواندید قسمت اعظم خواب REM در حوالی صبح بوقوع می پیوندد و چنانچه شخص خود را ملزم به بیداری صبحگاهی کند در حقیقت جلوی ورود خود به مرحله قابل توجهی از خواب REM را گرفته است. از این جهت بیداری صبحگاهی برای نماز خود به تنهایی می تواند به عنوان واکسنی در پیشگیری از افسردگی و حتی دارویی در درمان افسردگی مطرح باشد. لازم به توضیح است که خواب REM در حد تعادل برای سلامت و رفع خستگی لازم است اما زیادی آن منجر به مشکلات مختلف از جمله افسردگی می شود و نقش نماز بعنوان متعادل کننده میزان REM مطرح است. (ترجمه فارسی روانپزشکی کاپلان - سادوک، دکتر نصرت اله پور افکاری - جلد سوم صفحه ۱۱۱).

آثار نماز

شفایی که در نماز وجود دارد همان آثار بهداشتی و درمانی مترتب بر نماز و مقدمات آن می باشد. نکته بسیار مهمی که لازم است در همین ابتدا به آن توجه نمود اینکه این مطالب به عنوان برخی از آثار جانبی و فواید نیکوی نماز و طهارت - که در بعضی اوقات مورد غفلت واقع شده یادآوری می گردد و نباید اعمال عبادی را به خاطر این فواید انجام داد که موجب بطلان آن عمل خواهد بود. در معنی اخلاص در نیت گفته شده که باید اعمال عبادی را به قصد قربت انجام داد پس اگر کسی غسل و وضو را برای خنک شدن یا بهره مندی از فواید بهداشتی آن انجام دهد و یا قیام و رکوع و سجده را برای ورزش و نرمش و یا در کنار فواید دیگر به جای آورد، نماز شرک آلود خوانده و نماز باطلش هیچ اثر مادی و معنوی برای او در بر نخواهد داشت. نماز به عنوان سکوی پرواز به عالم ملکوت یگانه عملی است که تمامی معانی که لغت شناسان در مورد آن بیان کرده اند بر آن منطبق می باشد زیرا که این عمل نوع خاصی از خدمت و پرستش است که طهارت ظاهری و باطنی شرط صحت آن قرار داده شده و در آن دعاها و جملات با مضمونی وجود دارد که این فریضه را به عنوان بارانی از الطاف الهی و رحمت بی منتهای او معرفی می کند لکن حقیقت آن اقامه و به پاداشت این واجب مهم می باشد و اقامه یعنی حق و حدود نماز را محافظت نمودن و به برپایی آن در تمام شرایط و همه افراد اهتمام دادن است. متوجه می شوند که «تفکر» و «پرستش آگاهانه» از برترین امتیازات انسان و فصل افتراق ما و حیوانات می باشد، گرچه که موجودات نیز از نوعی درک و شعور در زمینه عبادت و نماز برخوردارند ولی از نوع آگاهانه و با معرفت نمی باشد، زیرا نماز به عنوان زیباترین الگوی پرستش، فرآیند اندیشه و تجسم پرستش اندیشمندانه است، اندیشه در مورد آغاز هستی و هستی بخش و رابطه او با انسان و تفکر در واپسین راه پیمایش جاده عبودیت و راهبر و دستگیر عالم و نشئه دیگر. هر عبادت و اطاعتی که انسانها بر حسب تکلیف به جای می آورند، با نظر به استغنا ذات اقدس باری تعالی، نمی تواند کمترین سود و خیری را متوجه ذات ربوبیت گرداند و نهایت سود و زیان به خود فرد برمی گردد، نماز به عنوان سفره ای گسترده، فقیران و سوداگران را که به جز باریابی به درگاه بزرگان چاره ای ندارند را به خود فرامی خواند و اذن حضور در محضر خداوند عظیم رابه آنها می دهد لذا این اذن، باید بادرک صحیح از مقام ربوبی و همچنین گشودن زاویه جدیدی در نگرش به نماز به عنوان محبوب باری تعالی و یگانه راه وصول به خالق مقتدر می باشد تا جایی که حتی جنگ و جهاد فی سبیل الله در جبهه جهادا صغر که بالاتر از آن خیری نیست نیز در راه احیاء برپایی این فریضه می باشد لذا نماز از دعاها و وصیتهای پیامبران الهی - علیه السلام - که سالکان واقعی این طریقت بوده اند و درسیره معصومین - علیهم السلام - که خود به عنوان انسانهای کامل و حجتهای الهی واسطه فیض آسمانها و زمین می باشد وجود داشته و از درجه اهتمام و ارزش والایی برخوردار است.

نتیجه:

از دیرباز نقش نماز در آرام سازی انسان بررسی و مکرراً تجربه شده است، آرام سازی یکی از وسایل مورد استفاده برخی از روان درمانگران جدید برای درمان بیماریهای روانی است و انسان می تواند آن را از طریق تمرین بیاموزد و خواندن نماز آن هم چندین بار در روز، بهترین برنامه تمرین آرام سازی و فراگیری آن می تواند باشد و وقتی انسان کیفیت آرام سازی را فرا گیرد می تواند از تشنجات عصبی ناشی از فسادها و فشارها و گرفتاریهای زندگی رها شود

تحقیقات علمی نشان داده است؛ با تکرار نماز، اثر گذاری آن در ترشح «انکفالین» از هیپوفیز و فضای بین بطن سه و چهار مغز انسان به صورت شرطی، و به محض برپایی نماز، انجام می شود. لازم به توضیح است که: ترشح «انکفالین» که در فعال سازی سیستم ایمنی بدن دخالت دارد، از طریق تحریک سلولهای «سیتوتوکسیک» صورت می گیرد که نماز در تحریک آنها تأثیر مستقیم دارد. بنابراین نماز، در تقویت سیستم دفاعی بدن مؤثر است و نه تنها در سلامت روان بلکه در سلامت جسم نیز به طور مشخص تأثیر دارد. دعا و نیایش را به عنوان مکانیزم دفاعی و مقابله ای مطرح ساخته اند، تحقیقات بسیار مهمی نشان داده اند پاسخهای ایمنی و دفاعی بدن می تواند شرطی گردند به همین دلیل نماز و ذکر، تأثیر مثبت و عمیقی بر سیستم اعصاب مرکزی و سیستم ایمنی بدن دارد و با تکرار آن این حالت تقویت می گردد. (حسن راشدی).

مسجد باید نظیف ترین و زیباترین ساختمان هر منطقه باشد و همچون نگین انگشتر در میان ساختمانهای هر محله بدرخشد. بنابراین سعی نمایید با اهمیت دادن به نظافت و زیبایی مسجد آن را به محیطی شاداب با طراوت جذاب و دلکش مبدل سازید. ایجاد اشتیاق و استقبال عمومی به ویژه نسل جوان به مسجد و رفع مشکلات و موانع حضوری آنانه به عنوان یک اقدام اساسی از سوی امام جماعت و هیئت ائمه باید در دستور کار قرار گیرد. البته صداقت، تقوی و پاکی، حسن سلوک، عملکرد صحیح، رعایت شئونات، برخورد گرم و برقراری مستحکم عاطفی و سهیم و شریک ساختن همگان در اداره امور مسجد اقبال عمومی مردم به مسجد را به دنبال خواهد داشت. مسجد باید محل انس، وحدت و همدلی و مشارکت همه مسلمانان باشد. طبق ایه شریفه «ان اول بیت وضع للناس» مسجد برای بهره برداری همه مردم ایجاد شده است بنابراین اختصاص دادن به یک صنف و گروه خاص صحیح نیست. بنابراین انجام کارهایی که موجب اختلاف و سوء تفاهم می شود همچنین اعمال سلیقه شخصی و استبداد به رای مدیریت مسجد و عدم توجه به نظریات دیگران در انجام امور آن و برخورد ناشایست با جوانان و نوجوانان توسط خادم یا هریک از اعضای هیئت امنایی که با رسالت مسجد آشنایی ندارند به تدریج مردم و نسل نو را پراکنده و مسجد را خلوت می سازد. همانطور که مطلع هستید مساجد صدر اسلام در عرصه های مختلف زندگی مسلمانان نقش برجسته ای ایفا می نمودند با کمال تاسف هم اینک مسجد تنها محل اقامه نماز جماعت آن هم برای تعداد محدودی و احیاناً برگزاری مراسم ختم مردگان شده است. لازم است با تبلیغات هماهنگ و شایسته و تشویق همگان نمایم همچون صدر اسلام نقش مسجد در زندگی اجتماعی مردم به طور کلی کمی و کیفی افزایش یابد و مراسم شاد و جشن تکلیف، مراسم تحویل سال، اعطای جوایز و مسابقات ورزشی نیز در مسجد برگزار شود. از بلندگوی بیرونی مسجد فقط اذان پخش گردد و از مراسم اقامه نماز جماعت دعا و سخنرانی به جد اجتناب گردد. زیرا پخش مراسم فوق از بلندگوی بیرونی نه تنها سودمند نیست بلکه موجب اذیت همسایگان و ناراحتی آنان می گردد. قرآن کریم در کنار عبادت ما را به احسان نسبت به همسایگان فراخوانده می فرماید: «و اعد الله و لا تشركوا به شیئا و بالوالدین احسانا و بذی القربی و الیتامی و المساکین و الجار ذی القربی و الجار الجنب» به عبادت خدا بپردازید و شرک نوزید و به پدر و مادر و نزدیکان و یتیمان و مساکین و همسایگان و فامیل و همسایگان همجوار خویش احسان کنید. پیامبر صلی الله علیه و آله وسلم می فرماید: «من اذی جاره هرم الله ریح الجنة و ماواه جهنم و بش المصیر و من ضیع حق جاره فلیس منا» هر کس همسایه خود را بیازارد خداوند بوی بهشت را بر او حرام می نماید و جایگاه چنین کسی جهنم است و جهنم بد جایگاهی است هر کس حق همسایه خود را ضایع نماید از ما مسلمانان نیست. امام صادق علیه السلام می فرماید: «ملعون ملعون من اذی جاره» کسی که همسایه خویش را بیازارد ملعون است برآستی چرا و با کدام مجوز شرعی و به چه انگیزه ای برخی از تا پاسی از شب گذشته مراسم داخل مسجد را از بلندگوهای

بیرون مسجد پخش می کنند؟ آیا چنین اقداماتی را موجب اذیت همسایگان نمی دانند یا اذیت به دیگران را حرام و گناه کبیره نمی پندارند؟ به دلایل واهی و بهانه های مختلف چشم بر هم می گذارند و از آن جلوگیری نمی کنند؟ انسان برای گریز از توحش و راهیابی به زندگی انسانی و خدایی و حیات طیبه و تخلق به اخلاق کریمه و دوری از رذایل اخلاقی و رهایی از یأس و افسردگی به یک عامل مهارکننده نیازمند است که روح و روان او را در کنترل و تسخیر خود قرار دهد و پرهیز از انحراف و جنایت را به او الزام و روح تعاون و نوع دوستی، اخلاص و عاطفه و محبت و شکررا بروی الهام نماید و به هنگامی که پژمرده و افسرده می گردد او را طراوت بخشد. با کمال تأسف درب برخی از مساجد فقط به هنگام نماز باز می گردد و پس از نماز بلافاصله بسته می شود باید سعی نمود ساعات باز بودن در رب مسجد و حضور فعالانه مردم و جوانان در آن را به طور چشمگیری افزایش یابد. تهاجم فرهنگی دشمن راجدی بگیریم حفظ ارزشهای معنوی و بقای نظام مقدس جمهوری اسلامی در گرو اشاعه و تعمیق فرهنگ ناب اسلامی محمدی صلی الله علیه و آله و سلم است بنابراین برای مقابله با آن مسجد باید مرکز تعلیم و تعلم قرآن و نشر معارف اسلامی تبدیل گردد. بدون تردید فعال ساختن مسجد از طریق فعالیتهای فرهنگی تشکیل کلاسهای آموزشی برنامه پاسخ به سوالات و برگزاری مسابقات ضرورت امروز جامعه اسلامی ما در برابر تهاجم فرهنگی دشمن است مبادا از اینگونه امور به هر دلیل با بهانه غفلت کنیم که فردا دیر است.

منابع: قرآن کریم

قرآن کریم

قرآن مجید ترجمه مهدی الهی قمشه ای .

لعروه الوثقی ، ج ۱ ، فی مستحبات الجماعه فصل ۴۹ ، مسئله ۱۳ و توضیح المسائل مراجع ، مسأله ۱۴۰۲ .
استفتاآت امام ، ج ۱ ، ص ۲۷۶ ، سؤال ۴۷۳
عروه الوثقی ، ص ۷۶۲

ابن خلدون (۱۳۸۴)، مساجد در تمدن اسلامی، تهران، نشر رسانش، ص ۴۳ - ۴۲.

افروز، غلامعلی، خانبانی، مهدی، چیتی، پریسا، ورود به گنجینه بزرگ نشاط و سلامت

بیانات معظم له در ۱۸ مهرماه ۱۳۸۹

بحار الانوار، ج ۷۷، ص ۷۲

بهشتی، سید محمد حسینی بهشتی، نماز چیست، قسمت سوم

تحریر الوسیله ، ج ۱ ، القول فی احکام الجماعه مسئله ۱۵ و توضیح المسائل مراجع ، مسأله ۱۴۴۹ و ۱۴۵۰

سیناپس کاپلان - سادوک - ترجمه فارسی، ج دوم - صفحه ۴۷۳).

ثواب الاعمال، ص ۶۶

خمینی، روح الله - رحمه الله علیه، داب الصلوة،

مردادشت - آذرماه ۹۳

خمینی، روح الله صحیفه امام، ج ۹، ص ۴۷۹

خمینی، روح الله صحیفه امام، ج ۱۳، ص ۲۱.

خمینی، روح الله صحیفه امام، ج ۸، ص ۶۰.

خمینی، روح الله صحیفه امام، ج ۱۳، ص ۱۹.

خمینی، روح الله صحیفه امام، ج ۶، ص ۱۳۱.

خمینی، روح الله صحیفه امام، ج ۹، ص ۴۷۹

خمینی، روح الله، رار نماز یا معراج السالکین و صلوة العارفين، امام خمینی - رحمه الله عليه

خمینی، روح الله، ساله نوین امام ج ۱ ص ۱۵۵

طباطبایی، سید محمدحسین (۱۳۴۷)، المیزان فی تفسیر القرآن، دارالکتب الاسلامیه، ج ۸، ص ۹۱

راشدی، حسن: نماز شناسی، جلد دوم، تهران و دفاتر ستاد اقامه نماز، ستاد اقامه نماز، ۱۳۸۰

فجرى، محمد مهدى، مقاله جایگاه مسجد از منظر امام خمینی، نشریه حضور، شماره ۵۰

کنز العمال، ج ۸ حدیث ۲۲۸۱۵ از پیامبر اسلام (ص)

مستدرک الوسائل، ج ۱ ص ۴۸۷، رساله حضرت امام، مسئله (۱۴۰۰).

مستدرک الوسائل، ج ۱، ص ۶۸۹، وسائل، ج ۵ ص ۳۷۳. *سوره حجر- ۹۴

مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۴۴۶

محمدی اشتهاردی محمد، وحدت، و شکوه اسلامی در نماز جماعت و جمعه

نعیم آبادی، لامعلی، نماز زیباترین الگوی پرستش، ص ۱۱۳

وسائل الشیعه، ج ۳، ص ۴۸۳